

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

به مناسبت چهل سالگی انقلاب اسلامی

رخدادهای ایران پس از انقلاب اسلامی (۷)

سال هفتم انقلاب ۱۳۶۴

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر در دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: دارابی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۳	مقدمه
۴	اهم رخدادهای سال هفتم انقلاب
۵	عرصه سیاسی و امنیتی
۵	▪ برگزاری انتخابات چهارمین دوره ریاست جمهوری اسلامی ایران
۵	▪ تشکیل نیروهای سه گانه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
۶	▪ انتخاب جانشین رهبری
۷	▪ عرصه اقتصادی و عمرانی
۷	▪ تأسیس سازمان همکاری منطقه‌ای اکو
۷	▪ تصویب طرح ساخت متروی تهران
۸	▪ عرصه اجتماعی و فرهنگی
۸	▪ تشکیل وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۸	▪ اجرایی شدن طرح شهید رجایی
۸	▪ تشکیل سازمان میراث فرهنگی
۹	▪ تصویب قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری
۹	▪ تصویب قانون مطبوعات
۹	▪ عرصه دفاع مقدس
۱۰	▪ فتح فاو
۱۱	▪ شهادت نماینده امام در سپاه و تعدادی از مسئولان کشور
۱۲	▪ مرحله دوم جنگ شهرها
۱۲	▪ حمله عراق به پایانه نفتی ایران در خارک
۱۲	جمع بندی

بهمن‌امسال، انقلاب اسلامی ایران چهل ساله می‌شود. این انقلاب در چهار دهه گذشته با مسائل و حوادث گوناگونی مواجه بوده و در عین حال دستاوردهای بسیاری داشته است. برای فهم قدرت و عظمت انقلاب، شناخت زمینه‌های شکل‌گیری و ویژگی‌های منحصر به فرد آن و وقایعی که از سر گذرانده ضروری است. بر این اساس بنا داریم در چهل شماره، تاریخ ۴۰ ساله انقلاب را بررسی کنیم. این شماره به تحولات و مسائل سال هفتم انقلاب اختصاص دارد. فتح فاو، برگزاری انتخابات چهارمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، تشکیل نیروهای سه‌گانه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، انتخاب جانشین رهبری، تاسیس سازمان اکو و افزایش حملات عراق به پایانه‌های نفتی و نیز آغاز مرحله دوم جنگ شهرها از مهم‌ترین تحولات سال ۱۳۶۴ است.

جبهه بندي سياسي
داخلي

درپيش گرفتن سياست
همكاري منطقه اي

تدابير و اقدامات مهم
در اداره امور كشور

كسب پيروزي بزرگ
در برابر دشمن
متجاوز بعثي

برگزاري چهارمين
انتخابات رياست
جمهوري

آشكار شدن
شكاف ميان
حاميان انقلاب
بعد از ماجراي
۹۹ نفر

تشكيل سازمان
منطقه اي اكو

انتخاب جانشين
رهبري

فتح فاو در
عمليات
الفجر ۸

تشكيل نيروي
سه گانه سپاه
پاسداران

■ عرصه سیاسی و امنیتی

■ برگزاری انتخابات چهارمین دوره ریاست جمهوری اسلامی ایران

چهارمین دوره انتخابات ریاست جمهوری ۲۵ مرداد ۶۴ برگزار شد. شورای نگهبان از بین ۵۰ نامزد انتخاباتی، صلاحیت آیت‌الله سیدعلی خامنه‌ای، حبیب‌الله عسگرآولادی و سید محمود کاشانی را تایید کرد. در این انتخابات آیت‌الله خامنه‌ای با ۱۲ میلیون و ۲۰۵ هزار و ۱۲ رای (۸۵ درصد مجموع آرای مأخوذه) دومین بار رئیس جمهوری اسلامی ایران شد. حدود ۵۵ درصد جمعیت یعنی بیش از ۱۴ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر در این انتخابات شرکت کردند.^۱

■ تشکیل نیروهای سه‌گانه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

امام خمینی(ره) ۲۶ شهریور ۱۳۶۴ در پاسخ به نامه فرمانده سپاه پاسداران فرمان، تشکیل نیروهای سه‌گانه سپاه را صادر کردند: "با توجه به اینکه در اصل ۱۵۰ قانون اساسی ادامه نقش سپاه در نگهبانی از انقلاب و دستاوردهای آن تصریح شده است، و نظر به آنکه انجام این نقش بدون آمادگی کامل سپاه از جهت تجهیزات و آرایش جنگی و فنون دریایی، زمینی، هوایی امکان پذیر نیست، شما مأموریت دارید هر چه سریع‌تر سپاه پاسداران را مجهز به نیروهای زمینی، هوایی، دریایی قوی نمایید، تا در موارد لازم با همکاری و هماهنگی با ارتش جمهوری اسلامی ایران از مرزهای زمینی، دریایی، هوایی کشور حفاظت نمایند."^۲

بلافاصله پس از ابلاغ حکم امام(ره)، فرمانده کل سپاه در هماهنگی با جانشین فرماندهی کل قوا، علی شمخانی را به فرماندهی نیروی زمینی، حسین علایی را به فرماندهی نیروی دریایی و موسی رفان را به فرماندهی نیروی هوایی برگزید. از این پس نیروهای سه‌گانه سپاه دارای ردیف بودجه مستقل شدند و توانستند حوزه تخصصی زمینی، دریایی و هوایی را فعال نمایند.^۳ حدود یک سال بعد از تشکیل نیروهای سه‌گانه سپاه پاسداران، امام(ره) در پاسخ به نامه محسن رضایی فرمانده کل سپاه، با تشکیل ستاد مشترکی برای اداره سه نیرو و ایجاد هماهنگی میان آنها موافقت کردند.^۴

دستیابی به صنعت ساخت و تولید موشک، حضور موثر نیروهای سه‌گانه سپاه در جبهه‌های جنگ، تداوم دفاع از مرزهای کشور در مناطق حساس، برقراری امنیت در مناطق جنوب شرق و شمال غرب کشور، موفقیت در طراحی و ساخت ادوات و تجهیزات مدرن نظامی، امداد به مردم، حضور در جبهه سازندگی به درخواست دولت و تلاش برای محرومیت‌زدایی از جمله مهم‌ترین اقدامات نیروهای سه‌گانه سپاه است.^۵

۱. <http://www.moi.ir/portal/File/ShowFile.aspx?ID=۰۱۷۴۴۷۱-bce۴۰۴۵-۳-b۰b۹-c۷d۷۳۹f۵۸۵f۹>

۲. صحیفه امام، جلد ۱۹، ص ۳۸۶، ۲۶ شهریور ۱۳۶۴

۳. سایت جامع امام خمینی، آتش در خاک و آب و باد؛ ۲۱ شهریور ۱۳۹۶، <http://emam.com/posts/view/>

۴. صحیفه امام، جلد ۲۰، ص ۴۷

۵. خبرگزاری مهر، ۲۶/شهریور ۹۳، آثار و برکات تشکیل نیروهای سه‌گانه سپاه/ پاسداری از انقلاب در تمام میدان‌ها، <https://www.mehrnews.com>

▪ انتخاب جانشین رهبری

طرح جانشینی آقای منتظری، تیر ۱۳۶۴ در مجلس خبرگان مطرح شد. قرار شد این موضوع در جلسه بعدی خبرگان، نهایی و تصویب شود. هاشمی رفسنجانی در خاطراتش نوشته است: "این طرح را حدود پنجاه نفر از نمایندگان مجلس خبرگان امضا کرده بودند و بیشتر آیت‌ا... خامنه‌ای اصرار بر اتمام کار می‌کردند. بالاخره در آخر وقت چون هنوز عده‌ای برای صحبت وقت داشتند، با پیشنهاد آقای مشکینی قرار شد ظرف دو سه ماه آینده اجلاس‌های داشته باشیم و پنج نفر به عنوان تحقیق معین شدند".^۶ بالاخره در جلسه ۲۰ آبان، مجلس خبرگان آیت‌ا... منتظری را به عنوان منتخب مردم برای جانشینی امام(ره) و مورد تأیید مجلس خبرگان معرفی کرد.^۷

امام(ره) با وجود مخالفت با این موضوع، مانع تصمیم مجلس خبرگان نشدند. ایشان بعدها در نامه شش فروردین ۱۳۶۸ به آیت‌ا... منتظری بر این موضوع صحنه گذاشتند: "وا... قسم، من از ابتدا با انتخاب شما مخالف بودم، ولی در آن وقت شما را ساده لوح می‌دانستم که مدیر و مدیر نبودید ولی شخصی بودید تحصیل کرده که مفید برای حوزه‌های علمیه بودید. ... وا... قسم، من با نخست‌وزیری بازرگان مخالف بودم ولی او را هم آدم خوبی می‌دانستم. وا... قسم، من رأی به ریاست جمهوری بنی صدر ندادم و در تمام موارد نظر دوستان را پذیرفتم".^۸

سید احمد خمینی نیز با اشاره به مخالفت امام(ره) با این موضوع، آیت‌ا... محمدی گیلانی را شاهد معرفی کرده است.^۹ آیت‌ا... محمدی گیلانی، ششم آذر ۱۳۷۹ در سخنرانی‌ای اظهار داشت: "یک روز قبل از مطرح شدن قائم مقامی آقای منتظری در مجلس خبرگان ... امام اجازه دادند خدمتشان رسیدم. گفتم: فردا قرار است موضوع قائم مقامی آقای منتظری در مجلس خبرگان مطرح شود، خواستم به عرضتان برسانم به آقای هاشمی بگویند مطرح نشود. من به آقای منتظری ارادت دارم؛ خدمتشان درس خوانده‌ام؛ ایشان را عابد و زاهد می‌دانم؛ ولی این خصوصیات، کافی نیست. او از عهده این کار بر نمی‌آید... امام، گله‌های سوزانی از آقای منتظری را آغاز کرد که کجا چه کرده و کجا چه...! و اضافه فرمود: "احمد هم از او دفاع می‌کند! از منزل سید مهدی هاشمی، دست‌نویس‌های او را آورده‌اند. من دیدم نامه‌های آقای منتظری از نوشته‌های مهدی هاشمی الهام گرفته! این را من برای ایشان نوشتم!" سخن امام که به اینجا رسید، من گفتم: آقای منتظری عین نامه شما را آورد و در جلسه خواند و با خنده گفت: "امام خیال کرده که آنچه من برایش می‌نویسم، الهام از سید مهدی می‌گیرم!" امام فرمود: "نامه مرا آورد در جلسه خواند؟!" گفتم: بله! آقای سید عباس خاتم و سید جعفر کریمی و چند نفر دیگر هم بودند. امام فرمود: "او اینطور است!" عرض کردم: بفرمایید که فردا ایشان به عنوان قائم مقام رهبری مطرح نشود. امام قدری فکر کرد و فرمود: "احمد نیست، می‌شود شما زحمت بکشید و به آقای هاشمی بگویند بعد از ظهر من ایشان را ببینم؟" عرض کردم: بله... فردای آن روز، آقای هاشمی موضوع قائم مقامی آقای منتظری را در مجلس خبرگان مطرح کرد. پس از این ماجرا، روزی آقای هاشمی در حضور جمعی گفت: من بعد از ظهر رفته خدمت امام. امام فرمودند موضوع قائم

۶. امید و دلواپسی: کارنامه و خاطرات هاشمی رفسنجانی سال ۱۳۶۴، به اهتمام: سارا لاهوتی، دفتر نشر معارف انقلاب، تهران، پنجم، ۱۳۸۷، ص ۱۹۱.

۷. همان، ص ۳۱۸.

۸. صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۳۳۱.

۹. رنجانمه حجت‌الاسلام سید احمد خمینی خطاب به آیت‌اله منتظری، پایگاه اطلاع‌رسانی تریبون مستضعفین، ص ۲۸.

مقامی آقای منتظری را فردا مطرح نکن. گفتم: چرا؟ ما در اجلاسیه قبل، به آقایان گفته‌ایم که ایشان را به عنوان قائم مقام، مطرح کنیم. فرمود نه، یکی از دوستان آمده و چنین گفته... گفتم: ما اعلام کرده‌ایم. نمی‌شود. ...^{۱۰}"

حجت‌الاسلام ری‌شهری وزیر وقت اطلاعات با اشاره به سخنان آیت‌... محمدی گیلانی در خصوص مخالفت امام با جانشینی آیت‌... منتظری، می‌نویسد: امام در مورد اعلام نکردن مخالفت خود با رهبری آقای منتظری، همان‌گونه عمل کرده که در مورد نخست‌وزیری بازرگان و رئیس‌جمهوری بنی‌صدر عمل کرده است. سیره حکیمانه امام در این گونه موارد، این بود که تا آنجا که مصالح نظام را در خطر نبیند و احساس تکلیف قطعی نکند، نظر مسئولان اصلی کشور را، که در واقع مشاوران مورد اعتماد ایشان بودند و از آنان به "دوستان" تعبیر فرموده، بر نظر خود مقدم می‌داشت.^{۱۱}

و مجمع روحانیون مبارز را تشکیل دهند.

■ عرصه اقتصادی و عمرانی

■ تأسیس سازمان همکاری منطقه‌ای اکو

سازمان آر. سی. دی با نام سازمان همکاری اقتصادی (اکو) از سال ۱۳۶۴ دور جدیدی از فعالیت خود را آغاز کرد. اکو، میراث‌دار سازمان همکاری عمران منطقه‌ای است که تیر ۱۳۴۳ (ژوئن ۱۹۶۴) شکل گرفت. سه کشور بنیانگذار آن (ایران، ترکیه و پاکستان) که از نظر توسعه اقتصادی-اجتماعی کم و بیش در سطح متوازن بودند، بر همکاری منطقه‌ای به عنوان عامل تسریع رشد و توسعه ملی و تامین صلح و آرامش و ثبات تاکید داشتند. پیروزی انقلاب اسلامی در ایران به حیات سازمان همکاری برای عمران منطقه‌ای پایان داد. از سال ۱۳۶۴ مجدداً ایران، ترکیه و پاکستان تلاش‌هایی برای توسعه همکاری‌های منطقه‌ای آغاز کردند. سازمان همکاری اقتصادی (اکو) در ابتدا با مشارکت سه کشور ایران، ترکیه و پاکستان بر اساس معاهده از میر و با هدف اعتلای زندگی اقتصادی مردم منطقه تاسیس شد. تا سال ۱۳۷۰ این سازمان تحرک چشمگیری نداشت. پس از فروپاشی اتحاد شوروی و بروز تحولات اساسی در آسیای مرکزی و قفقاز، جمهوری‌های آسیای مرکزی، قفقاز، آذربایجان و نیز افغانستان خواستار پیوستن به اکو شدند.^{۱۲}

■ تصویب طرح ساخت متروی تهران

عملیات اجرایی قطار شهری تهران در سال ۱۳۵۶ آغاز و به سبب جنگ تحمیلی، از سال ۱۳۵۹ متوقف شد. پس از گزارش جمعی از کارشناسان در خصوص لزوم ساخت مترو (از سوی هاشمی‌رفسنجانی، رئیس وقت مجلس) در نماز جمعه تهران، هیئت دولت فروردین سال ۱۳۶۴ تکمیل این طرح را تصویب کرد. بنا بر این بود که شرکت مترو از بانک‌ها وام بگیرد و

۱۰. محمد محمدی ری‌شهری، سنجه انصاف (بررسی برهه‌ای حساس از تاریخ رهبری نظام جمهوری اسلامی ایران)، ۱۳۸۶، سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، صص ۱۸-۱۶

۱۱. همان، صص ۲۰-۱۸

۱۲. عارف بیژن و محسن رحمانی واسوکلائی، نقش اکو در توسعه روابط اقتصادی کشورهای عضو، فصلنامه سیاست، سال سوم، بهار ۱۳۹۵.

مترو را بسازد.^{۱۳} اجرای طرح بدون تخصیص ردیف بودجه و با استفاده از درآمد ناشی از صادرات مازاد نفت کوره پالایشگاه اصفهان و نیز صادرات سنگ‌های تزئینی از سال ۱۳۶۵ آغاز شد.^{۱۴}

■ عرصه اجتماعی و فرهنگی

■ تشکیل وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

در سال ۱۳۶۴ به منظور استفاده مطلوب و هماهنگ از امکانات پزشکی کشور در جهت تامین و تعمیم بهداشت و درمان، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تشکیل شد. به موجب قانون، اختیارات وزیر بهداشتی و بهزیستی و آن قسمت از وظایف و اختیارات وزیر فرهنگ و آموزش عالی که در ارتباط با امور بهداشت، درمان، آموزش و پژوهش پزشکی بود به این وزارتخانه محول شد. تشکیلات و وظایف این وزارتخانه در سال ۱۳۶۷ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.^{۱۵}

■ اجرایی شدن طرح شهید رجایی

قانون حمایت از سالمندان نیازمند روستانشین به همت شهید محمدعلی رجایی رئیس جمهور، تهیه و پس از تصویب در مجلس شورای اسلامی از سال ۱۳۶۴ اجرا شد. در این طرح به خانوارهای نیازمند ساکن در روستا و عشایر بالای ۶۰ سال، خدمات مالی ارائه می‌شد. بر مبنای این طرح، افراد بنا به عللی از قبیل نداشتن سرپرست، از کارافتادگی، معلولیت و بیماری سرپرست یا استیصال و درماندگی برحسب نوع نیازمندی، مورد حمایت مستمر کمیته امداد قرار می‌گرفتند.^{۱۶}

■ تشکیل سازمان میراث فرهنگی

با پیروزی انقلاب اسلامی، وزارت ارشاد اسلامی از ادغام وزارتخانه‌های «اطلاعات و جهانگردی» و «فرهنگ و هنر» تشکیل و امور سیاحتی، زیارتی، ایرانگردی و جهانگردی در این وزارتخانه سازماندهی شد. دهم بهمن ۱۳۶۴ سازمان میراث فرهنگی شکل گرفت. براساس قانون، به وزارت فرهنگ و آموزش عالی اجازه داده شد از ادغام ۱۱ واحد پراکنده در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و نیز وزارت فرهنگ و آموزش عالی، سازمان میراث فرهنگی را به صورت سازمانی وابسته به خود تشکیل دهد. در سال ۱۳۷۲ شورای عالی اداری، سازمان میراث فرهنگی کشور را از وزارت فرهنگ و آموزش عالی منفک و به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ملحق کرد. سال ۸۲ نیز مجلس شورای اسلامی، سازمان‌های میراث فرهنگی کشور و ایرانگردی و جهانگردی را از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی جدا کرد و بدین ترتیب فعالیت "سازمان میراث فرهنگی و گردشگری" زیر نظر رئیس جمهور آغاز شد.^{۱۷}

۱۳. محسن هاشمی مدیر عامل متروی تهران در گفتگو با دنیای اقتصاد، ۸۵/۶/۲۶

۱۴. ایسنا، ۹۶/۷/۲۱

۱۵. مصوبات مجلس شورای اسلامی، ۶۴/۷/۹، <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/۹۱۱۱۲>

۱۶. حسین قاضی‌زاده، محرومان چه حقی در قوانین دارند؟، همشهری، ۹۴/۱۲/۱۸

۱۷. پایگاه اطلاع رسانی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، <http://www.ichto.ir>

▪ تصویب قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری

قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری، ۲۸ شهریور ۱۳۶۴ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. این قانون مشتمل بر هشت ماده و ۱۴ تبصره است که مجمع تشخیص مصلحت نظام ۱۵ آذر ۱۳۶۷ با اصلاحاتی آن را تایید کرد.^{۱۸}

▪ تصویب قانون مطبوعات

در هفتمین سال انقلاب، مجلس شورای اسلامی، قانون مطبوعات را تصویب کرد. (البته ۲۰ مرداد ۱۳۵۸ لایحه قانون مطبوعات به تصویب شورای انقلاب رسیده بود). این قانون که ۲۲ اسفند ۱۳۶۴ تصویب شد در ۳۶ ماده و ۲۳ تبصره به تعریف، رسالت، حقوق، حدود، شرایط متقاضی و مراحل صدور پروانه و نیز جرایم مطبوعات پرداخت.^{۱۹} قانون مطبوعات که گفته می‌شود کم توجهی به حقوق روزنامه‌نگاران و سکوت کامل درباره هیئت منصفه از بارزترین اشکالات آن است، همواره گرایش‌های مختلف فکری و سیاسی، آن را نیازمند بازنگری دانسته اند؛ اما درباره چگونگی و جهت‌گیری این بازنگری اختلاف نظر بوده است. اردیبهشت ۱۳۷۴ هفده نماینده، پیش نویس طرح قانون مطبوعات را تقدیم مجلس شورای اسلامی کردند که با مخالفت شدید روزنامه‌نگاران و افکار عمومی کنار نهاده شد. چهار سال بعد، بار دیگر تعدادی از نمایندگان با تقدیم طرحی جدید، اصلاح قانون مطبوعات را خواستار شدند. این طرح نیز چند ماه «مسکوت» گذاشته شد، اما بالاخره در سال ۱۳۷۹ در مجلس شورای اسلامی تصویب نهایی شد و پس از تایید شورای نگهبان، رئیس‌جمهور آن را برای اجرا ابلاغ کرد. «قانون اصلاح قانون مطبوعات» ۴۸ ماده دارد و به هیئت منصفه مطبوعات و موارد متفرقه نیز پرداخته است.^{۲۰}

▪ عرصه دفاع مقدس

در سال ۱۳۶۴ پنجمین سال دفاع مقدس چندین عملیات اجرا شد. عملیات‌های ظفر، قدس، عاشورا، قادر و مهم‌تر از همه والفجر ۸، طولانی‌ترین عملیات دوران دفاع مقدس، که طی آن ارتباط دریایی مستقیم عراق با خلیج فارس قطع شد و بخش مهمی از خاک این کشور به تصرف رزمندگان درآمد.

▪ عملیات‌های سال ۱۳۶۴

۱۸. مصوبات مجلس شورای اسلامی، ۶۷/۹/۱۵، <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/>، ۹۸۰۴۷

۱۹. مصوبات مجلس شورای اسلامی، ۶۴/۱۲/۲۲، ۹۱۱۸۰، <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/>

۲۰. همشهری، ۸۳/۱۱/۱۹

۲۱. <http://www.fatehan.ir/page.aspx?pid=۱۴۲>

عملیات		تاریخ	جزئیات
۱	ظفر ۱	۷ خرداد	انهدام بخشی از نیروهای دشمن در منطقه اروندرود در منطقه جزیره مینو
۲	قدس ۱	۲۴ تا ۲۷ خرداد	آزادسازی ۲۰۰ کیلومتر مربع
۳	قدس ۲	۴ تیر	جلوگیری از حمله احتمالی عراقی‌ها در شرق رودخانه دجله و رفع نقاط ضعف خطوط خودی
۴	قدس ۳	۲۰ تیر	ضربه زدن به یگان‌های دشمن در جبهه دهلران و پاکسازی منطقه‌ای به وسعت ۳۰ کیلومترمربع
۵	قدس ۴	۱ تا ۴ مرداد	آزادسازی ۱۶۰ کیلومتر مربع از هورالهویزه عراق، دریاچه ام‌النجاج و ۲۰ پاسگاه آبی دشمن
۶	قدس ۵	۱۵ تا ۱۷ مرداد	آزادسازی ۳۰ کیلومترمربع در هور
۷	قادر	۲۴ تیر	قادر، نخستین عملیات مستقل ارتش پس از عملیات بدر بود. این عملیات در دوماه و در سه مرحله با عناوین قادر ۱، ۲ و ۳ اجرا شد. نتیجه این عملیات پیوسته، آزادسازی بلندی‌های «سرسپندار»، «کلارزده» و بربرزیندوست بود. در این عملیات هدف‌هایی تأمین شد، اما پاتک‌های سنگین دشمن سبب شد این عملیات در ۱۸ شهریور ۱۳۶۴ موفق نشود و تنها به انهدام نیروها و ماشین جنگی دشمن اکتفا شود.
۸	عاشورا ۱۱	۲۳ مرداد	عاشورای ۱ با هدف سرکوبی ضدانقلاب در تکاب و صایین‌دژ اجرا شد و طی آن ۵۰ نفر از عوامل وابسته کشته و صدها نفر زخمی شدند. شماری سلاح سبک به دست رزمندگان افتاد.
۹	عاشورا ۲۱	۲۴ مرداد	بعد از پاکسازی نیروهای دشمن و انهدام جنگ افزارهای سبک و سنگین آنها، اهداف تعیین شده از جمله ارتفاعات دوقلو و ۱۴۵ به دست رزمندگان اسلام افتاد.
۱۰	عاشورا ۳۱	۲۵ مرداد	انهدام قوای جنگی دشمن و گرفتن فرصت عکس‌العمل و نیز احیای دوباره تیپ ۱۰ سیدالشهدای سپاه که یگان خط شکن و حریف جدی لشکر گارد ریاست جمهوری عراق بود، نتیجه این عملیات بود.
۱۱	عاشورا ۴۱	۳۰ مهر	با هدف انهدام نیروهای دشمن در منطقه عملیاتی غرب دریاچه ام‌النجاج در هورالهویزه اجرا شد. عملیات عاشورای ۴ در منطقه‌ای به وسعت ۱۱۰ کیلومتر مربع با موفقیت به پایان رسید.
۱۲	ظفر ۳	۷ تیر	به بخشی از نیروهای دشمن به صورت ضربتی و محدود در شمال غربی خط خودی ضربه وارد شد.
۱۳	والفجر ۸	۲۰ بهمن ۶۴ تا ۹ اردیبهشت ۶۵	آزادسازی و تصرف ۹۴۰ کیلومتر از سرزمین‌های ایران و عراق، تصرف شهر فاو، انهدام وسیع نیرو و تجهیزات دشمن، تسلط بر اروند، بسته شدن راه عراق به خلیج فارس و هم مرز شدن با کویت از نتایج این عملیات است.
۱۴	والفجر ۹	۵ تا ۹ اسفند	نزدیک شدن به شهر سلیمانیه عراق و مقابله با تجمع نیروهای عراق در فاو هدف عملیات بود. یگان‌های تازه تاسیس سپاه، عملیات والفجر ۹ را انجام دادند. اگر نیروهای پدافندی جایگزین آنها قادر به حفظ منطقه بودند، نیروهای ایران در منطقه سلیمانیه به موقعیت ممتازی دست می‌یافتند.

▪ فتح فاو

عملیات والفجر ۸، طولانی‌ترین عملیات دوران جنگ، بیستم بهمن ۱۳۶۴ آغاز شد. در روز اول عملیات، رزمندگان شهر فاو را به تصرف کامل خود درآوردند و نخلستان‌های شمال و جنوب آن را به طور کامل از وجود دشمن پاکسازی کردند.

عراق برای مقابله، گارد ریاست جمهوری را به این منطقه اعزام کرد. همچنین از روز ۲۳ بهمن حملات گسترده شیمیایی را آغاز کرد تا با تضعیف روحیه رزمندگان ایرانی و به عقب راندن آنان، فاو را پس بگیرد. سردار محمدباقر نیکخواه بهرامی، فرمانده جنگ‌های نوین قرارگاه خاتم الانبیا در سال ۱۳۶۴ می‌گوید: شدیدترین بمباران‌های شیمیایی عراق به مدت ۱۸ روز از ۲۳ بهمن تا ۱۰ اسفند ۱۳۶۴ در مرحله اول عملیات بود که با شلیک بیش از ۵۰۰ بمب و راکت و حدود سه هزار گلوله شیمیایی بی‌وقفه انجام گرفت؛ حاصل این جنایت، ۱۲ هزار مصدوم و هزار شهید تا ۱۰ اسفند ۱۳۶۴ بود.^{۲۲}

درگیری‌های فاو و پاتک‌های دشمن ۷۵ روز به طول انجامید. پس از این مدت دشمن از باز پس‌گیری منطقه مثلث فاو ناامید شد و به پاتک‌های خود پایان داد. آزادسازی و تصرف ۹۴۰ کیلومتر از سرزمین‌های ایران و عراق، تصرف شهر فاو، انهدام وسیع نیرو و تجهیزات دشمن، تسلط بر اروند، بسته شدن راه عراق به خلیج فارس و هم‌مرز شدن با کویت از نتایج عملیات والفجر ۸ است.^{۲۳}

جمهوری اسلامی در اوضاعی عملیات والفجر ۸ را اجرا کرد که عراق با پشتیبانی مالی و تسلیحاتی کشورهای عربی و غربی، جنگ نفتکش‌ها و حمله هوایی به مناطق مسکونی ایران را تشدید کرده بود. مهم‌ترین اقدامات عراق در واکنش به شکست فاو، حمله به هواپیمای مسافربری ایران، حمله به قطار مسافربری در ایستگاه هفت تپه خوزستان و حمله به مراکز اقتصادی ایران بود. عملیات‌های محدود تهاجمی با عنوان استراتژی «دفاع متحرک» اقدام دیگری بود که طی آن عراق توانست برخی مواضع مرزی ایران و شهر مهران را تصرف کند.^{۲۴}

موفقیت ایران در عملیات والفجر ۸، همچنین کاهش قیمت نفت (برای صدمه زدن به منابع اقتصادی ایران) و افزایش حضور نظامی آمریکا در خلیج فارس (به بهانه تامین امنیت کشتیرانی در مسیر انتقال انرژی) را در پی داشت.^{۲۵}

▪ شهادت نماینده امام در سپاه و تعدادی از مسئولان کشور

یکی از اقدامات عراق در واکنش به شکست در عملیات والفجر ۸ حمله به هواپیمای مسافربری ایران بود. در این حمله که اول اسفند ۱۳۶۴ رخ داد هواپیمای حامل حجت‌الاسلام فضل‌ا... محلاتی نماینده امام در سپاه و تعدادی از مسئولان در نزدیکی اهواز، هدف دو موشک هوا به هوای جنگنده‌های عراقی قرار گرفت. برای ارج نهادن به خدمات روحانیون در دفاع مقدس، اول اسفند به نام «روحانیت و دفاع مقدس» نامگذاری شده است.

۲۲. ایسنا، ۹۳/۱۱/۲۶

۲۳. <http://www.fatehan.ir/page.aspx?pid=۱۴۲>

۲۴. حسین اردستانی، توصیف و تحلیل عملیات والفجر ۸، فصلنامه بررسی‌های نظامی - شماره ۲۰، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس

۲۵. حسین علایی، فتح‌الفتوح فاو، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس، مندرج در پایگاه جامع علوم انسانی، <http://www.ensani.ir/fa/content/default.aspx?۷۲۵۲۳>

▪ مرحله دوم جنگ شهرها

عراق که در مرحله اول جنگ شهرها (اسفند ۱۳۶۳ تا ۱۸ فروردین ۱۳۶۴) از دستیابی به اهداف خود ناکام مانده بود، بار دیگر حملات علیه شهرهای ایران را آغاز کرد. با حمله هوایی مجدد به شهرهای ایران، مرحله دوم جنگ شهرها کلید خورد.^{۲۶}

در مرحله دوم جنگ شهرها که از چهارم تا بیست و پنجم خرداد ۱۳۶۴ طول کشید، ۲۷ شهر و چندین روستای ایران ۱۰۵ بار هدف حملات عراق قرار گرفت. در این حملات ۵۷۰ نفر شهید و هزار و ۳۳۲ نفر زخمی شدند. پس از این اقدام و مقابله به مثل ایران، دبیرکل وقت سازمان ملل متحد در پیامی از ایران و عراق خواست از حمله به مناطق مسکونی یکدیگر خودداری کنند. بدین ترتیب ۲۲ خرداد ۱۳۶۳ توافقنامه‌ای امضا و قرار شد هیئت‌های ناظر سازمان ملل متحد برای نظارت بر اجرای مفاد این توافقنامه در تهران و بغداد مستقر شوند.^{۲۷}

▪ حمله عراق به پایانه نفتی ایران در خارک

بعد از فتح خرمشهر، هدف اصلی عراق ضربه زدن به اقتصاد جمهوری اسلامی ایران از طریق قطع صادرات نفت بود. تابستان ۱۳۶۴، در حالی که تهدیدات عراق برای حمله مجدد به شهرها و اماکن غیرنظامی ادامه داشت، وزیر اطلاعات عراق تهدید کرد که عراق حملات خود علیه کشتیرانی در خلیج فارس را تشدید خواهد کرد. ۲۴ مرداد ۱۳۶۴، پایانه‌های نفتی ایران در جزیره خارک مورد حمله قرار گرفت و این اقدام عراق به منزله گسترش دامنه جنگ ارزیابی شد.^{۲۸} در نتیجه ایران بازرسی از کشتی‌ها را در تنگه هرمز آغاز و اعلام کرد اگر ایران نتواند از خلیج فارس نفت صادر کند، خلیج فارس برای هیچ‌کس آماده صدور نفت نخواهد بود. ایران همچنین برای مقابله با حملات هوایی عراق، پایانه‌های نفتی را به مناطق شرقی خلیج فارس انتقال داد. به این منظور فعالیت پایانه‌های جزایر لاوان و سیری افزایش یافت و امکانات جدیدی برای بارگیری نفت خام و فرآورده‌ها فراهم شد.^{۲۹} اما به دنبال حمله عراق به این مناطق (در سال ۱۳۶۵)، پایانه نفتی والفجر در جنوب شرقی جزیره لارک (واقع در مدخل تنگه هرمز) کار خود را آغاز کرد. بدین ترتیب، نفت در تنگه هرمز و در روی دریا (به صورت کشتی به کشتی) به مشتری‌ها تحویل داده می‌شد.^{۳۰}

▪ جمع بندی

مهم‌ترین خبر هفتمین سال انقلاب "فتح فاو" است. با کسب این پیروزی بزرگ، جنگ از بن بست خارج شد و موازنه به سود ایران تغییر یافت. در کنار این پیروزی، حوادث ناخوشایندی نیز رخ داد که اقدامات غیرانسانی رژیم صدام در استفاده از تسلیحات شیمیایی علیه رزمندگان ایرانی و حمله به شهرها و نیز نفتکش‌ها و پایانه‌های نفتی ایران از آن جمله است.

۲۶. تسنیم، ۹۳/۳/۱۳

۲۷. مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس به نقل از حمیدرضا شاه آبادی، پژوهشی درباره تهران و دفاع مقدس، مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، صص ۹۲ الی ۹۵

۲۸. نخستین حملات به جزیره خارک به عنوان پایانه اصلی صادرات نفت ایران در همان روزهای اول جنگ انجام شد. جزیره خارک در طول دوران دفاع مقدس بیش از دو هزار و ۸۰۰ بار بمباران شد؛ ولی همچنان به عنوان پایانه صادرات نفت ایران به کار خود ادامه داد.

۲۹. نفت آنلاین، ۲۴ مرداد ۹۷، <http://naftonline.ir>

۳۰. دنیای اقتصاد ۹۴/۲/۲۸

در سال ۱۳۶۴ هرچند ماجرای موسوم به ۹۹ نفر تا حدودی افکار عمومی را درگیر و عرصه سیاسی کشور را دچار بحران کرد، اما دستاوردهایی همچون برگزاری امن و باشکوه انتخابات چهارمین دوره ریاست جمهوری، تصویب قوانین مهم در حوزه‌های مطبوعات و مقابله با رشوه‌خواری و اختلاس و نیز از سرگیری همکاری‌های منطقه‌ای در قالب سازمان آکو از تدبیر مسئولان کشور حکایت داشت. انتخاب جانشین رهبری از دیگر رخداد‌های مهم هفتمین سال انقلاب اسلامی بود.

